

5.2 Kavallus- ja petosrikokset Reino Sirén

Kavallus- ja petosrikokset ovat monisisältöinen rikosryhmä. Kavallukseen syyllistyy esimerkiksi se, joka anastaa haltuunsa uskottuja toiselle kuuluvia varoja tai pitää löytämänsä tai erehdyksessä saamansa rahat. Tavallisia petoksia taas ovat katteettoman maksukortin käyttäminen tai se, että tilaa tavaroita tai käyttää erilaisia palveluja ilman aikomusta maksaa. Vahingoiltaan yleensä paljon merkittävämpiä ovat yritystoiminnan yhteydessä tehdyt talousrikoksiksi luettavat petosrikokset. Talousrikoksia käsitellään erikseen jaksossa II.A.6. Vuonna 2003 tehdyn rikoslain muutoksen mukaan, petoksena voidaan tuomita myös teko, jossa oikeudettoman taloudellisen hyödyn saamiseksi ja toiselle vahinkoa aiheuttaen, puututaan tietojärjestelmän toimintaan tai muutetaan tai tuhotaan siinä olevia tietoja (L514/2003).

Vuoden 1991 alusta voimaan tulleessa laissa on säännökset kavallusrikoksista siirretty lukuun 28 ”Varkaudesta, kavalluksesta ja luvattomasta käytöstä”. Petosrikossäännökset ovat luvussa 36 ”Petoksesta ja muusta epärehellisyydestä”. Maksuvälineiden käyttöön liittyvät petokset on erotettu muista petosrikoksista ja niitä koskevat säännökset ovat uudistetun rikoslain erityisessä maksuvälinerikoksia käsittelevässä luvussa 37.

Kavallusrikokset

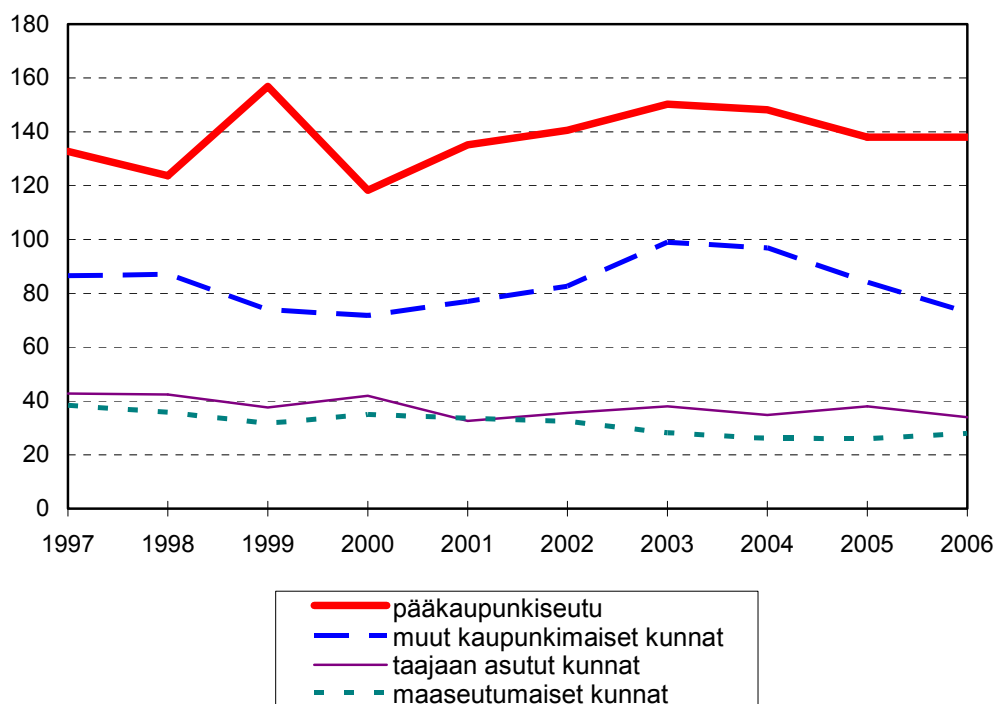
	1997	1998	1999	2000	2001
Kavallus, lievä kavallus (RL 28:4 ja 6)	2 978	2 854	2 918	2 659	2 877
Törkeä kavallus (RL 28:5)	239	303	225	223	183
Yhteensä	3 217	3 157	3 143	2 882	3 060
<i>Muutos %</i>	+4 %	-2 %	-0 %	-8 %	+6 %
	2002	2003	2004	2005	2006
Kavallus, lievä kavallus (RL 28:4 ja 6)	3 074	3 408	3 357	3 070	2 897
Törkeä kavallus (RL 28:5)	169	217	214	238	218
Yhteensä	3 243	3 625	3 571	3 308	3 115
<i>Muutos %</i>	+6 %	+12 %	-1 %	-7 %	-5 %

	tammi- kesäkuu 2004	tammi- kesäkuu 2005	tammi- kesäkuu 2006	tammi- kesäkuu 2007
Kavallus, lievä kavallus (RL 28:4 ja 6)	1 625	1 564	1 461	1 414
Törkeä kavallus (RL 28:5)	108	99	102	110
Yhteensä	1 733	1 663	1 563	1 524
<i>Muutos %</i>	+2%	-4%	-6%	-2%

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Vuonna 2006 poliisiin tietoon tuli 3 100 kavallusrikosta, joka oli 5 prosenttia edellisvuotta vähemmän. Vuoden 2007 ensimmäisellä puoliskolla kavallusrikkoksia kirjattiin jokseenkin saman verran kuin vuotta aiemmin.

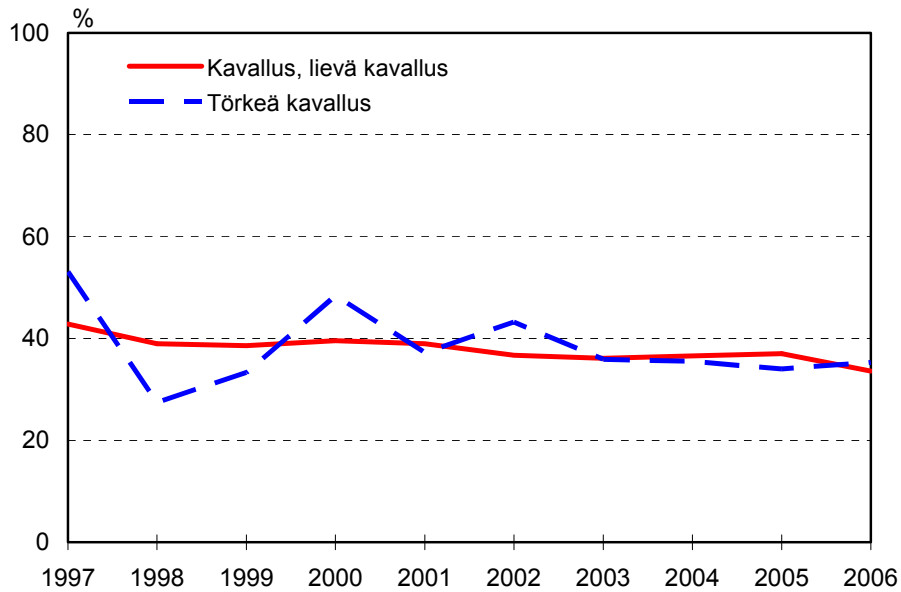
Kavallusrikokset ovat tyypillisesti kaupunkimaisten paikkakuntien rikoksia, eli asukaslukuun nähden yleisempiä kaupungeissa ja taajamissa kuin maaseudulla (kuvio 47). Kaupungistumisasteen mukaan alueet ovat rikostasoltaan samassa järjestyksessä kuin esimerkiksi varkausrikoksissa. Pääkaupunkiseudulla kavallusrikosten taso on miltei kaksinkertainen muihin kaupunkimaisiin kuntiin verrattuna.

Kuvio 47 Kavallusrikokset 15 vuotta täyttäneen väestön 100 000 asukasta kohti vuosina 1997–2006

Kavallusrikosten selvitysprosentti

Kavallusrikosten selvitysprosentti on varsin korkea johtuen siitä, että rikoksen tullessa ilmi usein myös sen tekijä samalla paljastuu. Selvitysprosentti on kuitenkin jonkin verran laskenut viimeisten kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2006 poliisi selvitti vuoden loppuun mennessä joka kolmannen (34 %) saman vuoden aikana tietoon tulleista rikoksista. Kavalluksista selviää lopulta paljon useampi, mutta tutkinta-aika on usein pitkä.

Kuvio 48 Kavallusrikokset: selvitettyjä rikoksia (%) vuoden aikana poliisin tietoon tulleista rikoksista 1997–2006

Petosrikokset

Tässä jaksossa petosrikoksilla tarkoitetaan rikoslain 36 luvun 1–3 pykälissä kriminalisoituja tekoja ja vuodesta 1991 rikoslain 37 luvun 8–11 pykälissä määriteltyjä maksuvälinepetoksia. Petoksia koskevia säännöksiä on myös muualla rikoslaissa. Rikoslain 29 luvussa säädetään rangaistukset mm. avustuspetosrikoksista. Velallisen petoksia koskevat säännökset ovat rikoslain 39 luvussa (ks. talousrikoksia käsittelevä jakso II.A.6).

Rikostilastossa petosten määrä kasvoi huomattavasti 1980-luvulla. Kasvu johtui uusien maksuvälineiden, maksukorttien yleistymisestä, jolloin myös niihin liittyvät petokset voimakkaasti lisääntyivät. Tilastoitujen rikosten määrän vielä moninkertaisti rikosten kirjaamistapa. Jokainen kerta jona maksukorttia oli käytetty väärin, laskettiin eri rikokseksi. Vuodesta 1991 lähtien maksuvälinepetokset kirjataan tilastoon yhtenä rikoksena osatekojen määrästä riippumatta.

Petokset RL 36:1–3

Vuonna 2006 tuli poliisin tietoon 12 500 petosrikosta, joka oli lähes saman verran kuin edellisenä vuonna. Törkeät petokset vähenivät. Vaikka petosrikos-

ten määrä on viime vuodet pysynyt melko vakaana, rikoksia ovat omiaan lisäämään esimerkiksi internet-yhteyksiä hyödyntävät uudet petostavat. Vuoden 2007 ensimmäisellä puoliskolla petosrikoksia kirjattiin 12 prosenttia enemmän kuin vastaavana ajanjaksona vuonna 2006. Tämän perusteella on kuitenkin liian aikaista ennustaa, että petosrikollisuudessa olisi tapahtunut pysyvämpi käänne ylöspäin.

Tilastoitujen petosrikosten määrässä on joskus suuria vaihteluita vuodesta toiseen johtuen joillakin paikkakunnilla ilmoitulleista laajoista, useita osatekoja käsittävistä petossarjoista. Esimerkiksi vuonna 1996 suuren osan koko maan petosrikollisuuden kasvusta selitti petosrikosten nelinkertaistuminen Turussa. Vuonna 2000 taas törkeitä, muun muassa ns. tax-free kauppaan liittyviä petoksia tilastoitettiin muutamalla paikkakunnalla huomattavasti tavanomaista enemmän.

	1997	1998	1999	2000	2001
Petos, lievä petos (RL 36:1 ja 3)	10 212	10 266	9 577	10 756	9 923
Törkeä petos (RL 36:2)	482	476	604	1 238	672
Yhteensä	10 694	10 742	10 181	11 994	10 595
<i>Muutos %</i>	-33 %	+0 %	-5 %	+18 %	-12 %
	2002	2003	2004	2005	2006
Petos, lievä petos (RL 36:1 ja 3)	11 327	10 357	10 699	11 460	11 690
Törkeä petos (RL 36:2)	933	732	762	923	819
Yhteensä	12 260	11 089	11 461	12 383	12 509
<i>Muutos %</i>	+16 %	-10 %	+3 %	+8 %	+1 %

	tammi- kesäkuu 2004	tammi- kesäkuu 2005	tammi- kesäkuu 2006	tammi- kesäkuu 2007
Petos, lievä petos (RL 36:1 ja 3)	4 999	6 031	5 431	6 213
Törkeä petos (RL 36:2)	233	325	387	309
Yhteensä	5 232	6 356	5 818	6 522
<i>Muutos %</i>	-3 %	+21 %	-8 %	+12 %

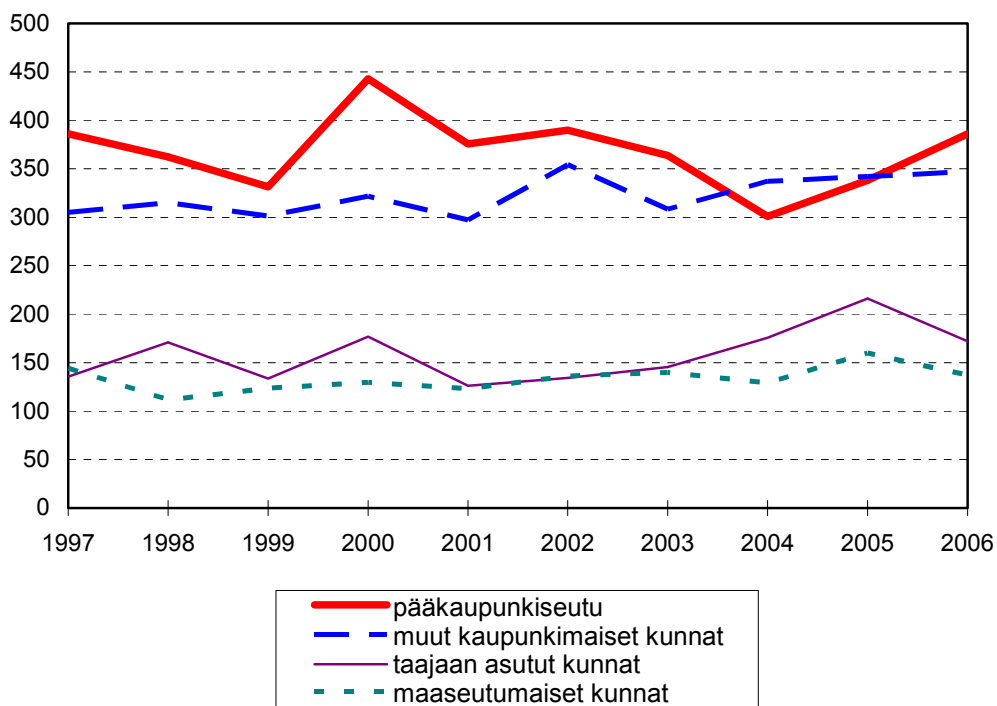
Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Yleensä törkeät petokset muodostavat vain pienen osan kaikista petosrikoksista, vuonna 2006 alle 5 prosenttia.

Tuoreita koko maata koskevia tietoja petosrikoksista aiheutuneista vahingoista ei ole. Erityisenä petoslajina voidaan kuitenkin mainita vakuutusvilppi, joista suuri osa jäänee tosin piiloon. Aihetta käsittelevässä haastattelututkimuksessa joka neljäs vastaaja tunsi jonkun, joka oli tällaiseen vilppiin syyllistynyt (Laitinen & Virta 1998). Vakuutusalan oman arvion mukaan vakuutuspetoksista koituu vakuutusyhtiöille vuosittain 100–200 miljoonan euron mene-

tykset, joka on 5–10 prosenttia vahinkovakuutusyhtiöiden maksutulosta (Karahunen 2003). Petosten ehkäisemiseksi vahinkovakuutusyhtiöt ovat perustaneet seurantaan varten yhteisrekisterin, johon kirjataan kaikki yksityishenkilöiden vakuuttajille ilmoittamat vahingot, joihin haetaan korvausta.

Vuonna 2004 pankit menettivät pankkirikoksissa noin 2,9 miljoonaa euroa. Vuonna 1995 menetykset olivat vielä 6,9 miljoonaa euroa. Kansainvälisesti vertaillen tappiot ja pankkeihin kohdistuvan rikollisuuden määrä on Suomessa erittäin vähäistä. Tehostunut luotonvalvonta sekä maksukorttien käytön seuranta on osaltaan parantanut tilannetta merkittävästi 90-luvun puolivälin jälkeen (Suomen pankkiyhdistys 2005a; 2005b).

Kuvio 49 Petosrikokset 15 vuotta täyttäneen väestön 100 000 asukasta kohti vuosina 1997–2006

Maksuvälinepetokset RL 37:8–11

Vuoden 1991 alussa voimaan tulleissa rikoslain säännöksissä maksuvälinepetoksella tarkoitetaan pankki-, maksu- tai luottokortin, sekini tai näihin rinnastettavan maksuvälineen käyttöä ilman laillista oikeutta, tai sen muunlaista väärinkäyttöä. Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan myös yritys nostaa rahaa varastetulla pankkikortilla on maksuvälinepetos. Maksuvälinepetoksena

voidaan rangaista myös tilin katteen tai sovitun enimmäisluottorajan ylittämisen. Maksuvälinepetoksia vastaavat teot kirjattiin aikaisemmin paitsi petoksiksi, muun muassa väärentämisiksi, kavalluksiksi ja varkauksiksi.

	1997	1998	1999	2000	2001
Maksuvälinepetos, lievä maksuvälinepetos, maksuvälinepetoksen valmistelu (RL 37:8,10,11)	2 890	3 193	2 903	2 923	3 056
Törkeä maksuvälinepetos (RL 37:9)	86	55	91	46	77
Yhteensä	2 976	3 248	2 994	2 969	3 133
<i>Muutos %</i>	+10%	+9%	-8%	-1%	+6%
	2002	2003	2004	2005	2006
Maksuvälinepetos, lievä maksuvälinepetos, maksuvälinepetoksen valmistelu (RL 37:8,10,11)	3 297	3 433	3 265	3 350	3 028
Törkeä maksuvälinepetos (RL 37:9)	48	119	122	115	89
Yhteensä	3 345	3 552	3 387	3 465	3 117
<i>Muutos %</i>	+7%	+6%	-5%	+2%	-10%

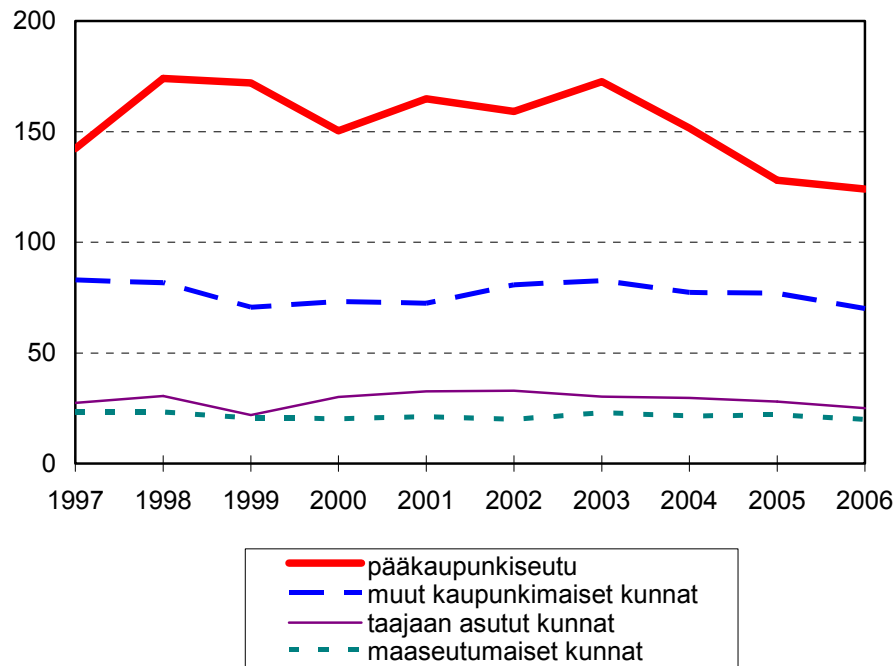
	<i>tammi- kesäkuu 2004</i>	<i>tammi- kesäkuu 2005</i>	<i>tammi- kesäkuu 2006</i>	<i>tammi- kesäkuu 2007</i>
Maksuvälinepetos jne. (RL 37:8,10,11)	1 426	1 633	1 384	1 516
Törkeä maksuvälinepetos (RL 37:9)	57	44	37	34
Yhteensä	1 483	1 677	1 421	1 550
<i>Muutos %</i>	-5 %	+13 %	-15 %	+9 %

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Vuonna 2006 poliisille ilmoitettiin 3 100 maksuvälinepetosta, mikä oli kymmenyksen edellisvuotta vähemmän. Maksuvälinepetosten määrä näyttää vakiintuneen viime vuosina, ollen selvästi alemmalla tasolla kuin 1990-luvun alussa. Myös väärinkäyttökertojen määrä rikosta kohden on vuosi vuodelta pienentynyt. Pääsyy lienee se, että valvontajärjestelmien kehittyminen on vaikeuttanut rikosten tekemistä ja pitkien rikossarjojen syntyminen näin estyy.

Kuviossa 50 tarkastellaan maksuvälinepetosten kehitystä aluetyypeittäin.

Maksuvälinepetoksista suuri osa tapahtuu asutuskeskuksissa, joissa vähittäiskaupan, palvelujen sekä liike- ja pankkitoiminnan laajuuden vuoksi on paljon rikostilaisuuksia. Maksuvälinepetosrikollisuuden taso on 1990-luvun lopulta lähtien pysynyt aluetyypeittäin lähes ennallaan pääkaupunkiseutua lukuun ottamatta, jossa se on viime vuosina jonkin verran laskenut.

Kuvio 50 Maksuvälinepetokset 15 vuotta täyttäneen väestön 100 000 asukasta kohti 1997–2006

Maksukorttien ja maksutapahtumien määrään nähden ovat korttien väärinkäytämiset harvinaisia. Vuonna 1990 jolloin rikosten määrä ilmeisesti saavutti huippunsa, oli erilaisia maksukortteja käytössä yhteensä 6,7 miljoonaa kappaletta ja korteilla maksettiin 201 miljoonaa kertaa. Vuonna 2006 maksukortteja oli 12,1 miljoonaa ja niillä maksettiin 878 miljoonaa kertaa (Suomen Pankkiyhdistys 2007). Noin sataakahdeksaakymmentätuhatta maksutapahtumaa kohti kirjattiin siis yksi maksuvälinepetos.

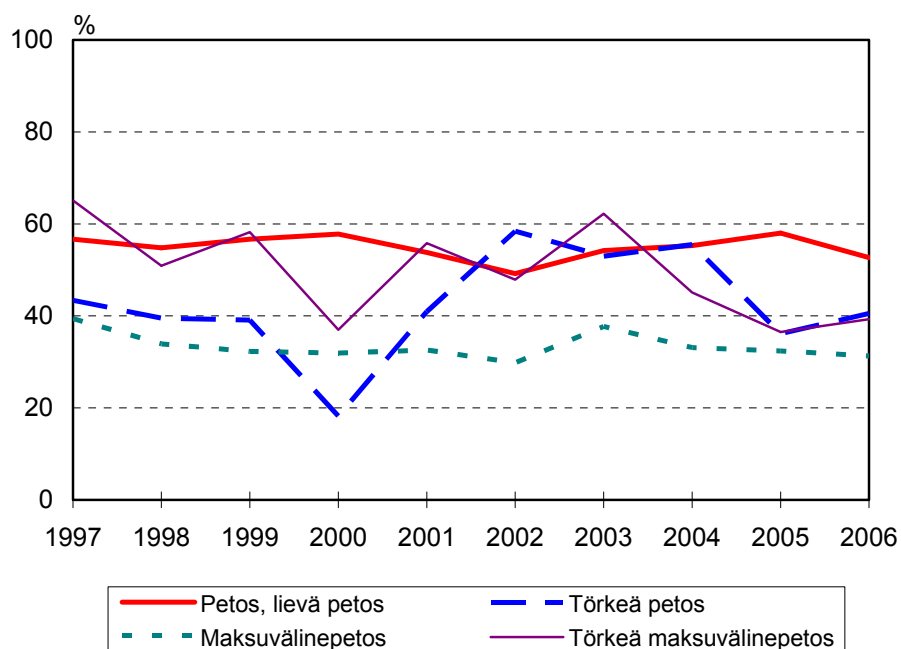
1980-luvun lopulla tehdyn tutkimuksen mukaan runsas kolmannes (36 %) maksukorttirikoksista oli kortin omistajan itse tekemiä. Muissa tapauksissa (64 %) oli käytetty anastettua tai löydettyä maksukorttia tai korttia, joka oli eri välikäsien kautta kulkeutunut tekijälle. Useimmissa rikoksissa ei ollut mainittavaa suunnitelmallisuutta vaan ne perustuivat pikemminkin otollisen tilaisuuden hyväksikäyttöön. Siksi myös maksukorttirikoksista aiheutuneet taloudelliset vahingot jäivät varsin vähäisiksi (Kinnunen ym. 1994).

Vuonna 2006 maksuvälinepetoksista neljännes oli omaan tiliin kohdistuneita väärinkäyttöjä, eli maksukortin haltijan itse tekemiä.

Petosrikosten ilmitulo ja selvittäminen

Maksukorttien myöntämiseen ja käyttöön liittyvä valvonta vaikuttaa paljon petosrikollisuuden tasoon. Toisaalta tilastoitu petosrikollisuus, samoin kuin kavallusrikollisuus riippuu siitä, miten herkästi havaitut väärinkäytökset saataan poliisin tutkittaviksi. On arvioitu, että esimerkiksi vakuutusyhtiöt tekevät rikosilmoituksen poliisille vain 5–10 prosentissa niistä korvaustapauksista, joissa vilppiä epäillään (Niemi 1991).

Petosrikoksista jää aika harva selvittämättä. Kuvio 51 näyttää miten suuri osa vuosina 1997–2006 poliisin tietoon tulleista petosrikoksista on selvitetty saman vuoden aikana. Selvitysprosentti on hieman laskenut viimeisen kymmenen vuoden aikana, mikä kuvanee lähinnä tutkinta-aikojen pitenemistä.

Kuvio 51 Petosrikokset: selvitettyjä rikoksia (%) vuoden aikana poliisin tietoon tulleista rikoksista 1997–2006

Yhteenveto

- Vuonna 2006 poliisin tietoon tuli 3 100 kavallusrikosta, 3 100 maksuvälinepetosrikosta ja 12 500 muuta petosrikosta (pois lukien veropetokset).
- Kavallusrikokset ja maksuvälinepetosrikokset vähenivät edellisvuodesta, muiden petosrikosten määrä pysyi ennallaan.
- Kavallusrikokset ja maksuvälinepetosrikokset ovat tyypillisesti kaupunkimaisten paikkakuntien rikoksia. Maksuvälinepetosrikollisuuden taso on 1990-lopulta lähtien pysynyt aluetyypeittäin lähes samana.
- Vuonna 2006 maksuvälinepetosrikoksista neljännes oli omaan tiliin kohdistuneita väärinkäyttöjä.
- Kavallus- ja petosrikoksista noin 30–50 prosenttia selvitetään tietoantoluvun aikana.